

Tilastokeskus

Tekijä

Päiväys

N:o

Pasi Märkelin

10.3.1981

73

REKISTERIT JA VÄESTÖLASKENNAT SUOMESSA

REKISTERIT JA VÄESTÖLASKENNAT SUOMESSA ¹⁾

	Sivu
0. JOHDANTO	1
1. REKISTERIEN HYVÄKSIKÄYTTÖ VÄESTÖLASKENNOISSA	3
1.1. Rekisterien hyväksikäyttömuodot	3
1.2. Rekistereistä saadut tiedot väestölaskennoissa	4
1.3. Rekisterit joita on hyväksikäytetty	5
2. REKISTERIEN PERUSTAMINEN VÄESTÖLASKENNAN YHTEYDESSÄ	10
3. MAHDOLLISUUDET KORVATA KOKONAAN LOMAKKEILLA TAPAHTUVA TIETOJEN KERUU REKISTEREILLÄ	12
3.1. Jo tehdyt ratkaisut	12
3.2. Toistaiseksi ratkaisemattomat ongelmat	12
3.3. Loppuhuomautuksia	16

1) Muistio on kirjoitettu ylijohdaja Niitamon Saksan demokraattisen tasavallan keskustilastovirastoon 20.-24.4.1981 tekemän vierailun johdosta.

REKISTERIT JA VÄESTÖLASKENNAT SUOMESSA

0. JOHDANTO

Määritelmä väestölaskennasta: "Population is basic to the production and distribution of material wealth. It is impossible to plan for, and carry out, economic and social development, administrative activity or scientific research without precise and detailed data on the size, distribution and composition of population. The population censuses is a primary source of these data. A census of population is the total process of collecting, compiling, evaluating and publishing demographic, economic and social data pertaining, at a specific time, to all persons¹⁾ in a country or in a well delimited part of a country".

Ja edelleen: "The essential features of a population census are (1) individual enumeration, (2) universality within a defined territory, (3) simultaneity and (4) defined periodicity".

Kansainvälisen käytännön mukaan väestölaskentoihin on usein liittynyt asuntolaskenta, kuten Suomessakin. Asuntolaskennan laskentayksiköt ovat YK:n suositusten mukaan asunnot, ruokakunnat ja rakennukset. Suomalaisen käytännön mukaan asuntolaskennan sisältö on ollut vielä laajempi, sisältäen myös rakennetut kiinteistöt ja toimitilat (liike- yms. huoneistot). Tämän kirjoittaja on laatinut aikaisemmin laajemman katsauksen Suomen väestölaskentojen historiaan, tietojen keruumenetelmiin, väestökirjanpitojärjestelmään ja laskentojen tietosisältöön, jonka vuoksi näitä ei tässä toisteta.²⁾

Rekisterillä tarkoitetaan seuraavassa sellaista järjestettyä tietoaaineistoa, jonka yksiköt (esim. henkilöt, rakennukset) ovat yksikäsitteisesti tunnistettavissa jonkin tunnuksen (Suomessa esim. henkilötunnus) avulla, ja jonka yksikköön liitettyjä (ominaisuus) tietoja ylläpidetään 'jatkuvasti' (käytännössä vähintään kerran vuodessa). Rekisteriksi voidaan kutsua mitä tahansa tämän määritelmän täyttävää manuaalikortistoaikin, mutta jäljempänä tarkastellaan ainoastaan atk:lla ylläpidettäviä valtakunnallisia rekistereitä, joilla on merkitystä väestö- ja asuntolaskennan kannalta.

Suomen eri rekistereissä olevista yksiköiden tunnuksista kannattaa mainita erityisesti kaksi: henkilötunnus ja kiinteistö-tunnus. Henkilötunnus on vuonna 1964 käyttöön otettu jokaisen

- 1) Principles and Recommendations for the 1970 Population Censuses, United Nations, New York 1969
- 2) Population Censuses in Finland, Pasi Markelin, teoksessa Some Topical Methodological Problems in Official Statistics. Helsinki - Moscow 1980, Central Statistical Office of Finland, Council for Mutual Economic Assistance, Secretariat, vastaava julkaistu myös venäjäksi

maassa vakinaisesti asuvan henkilön yksilöivä tunnus, joka on varsin yleisesti tunnettu ja erittäin monissa rekistereissä käytetty yksilöintitunnus. Todettakoon, että ainakin kaikissa muissa Pohjoismaissa on käytössä vastaavat tunnukset, jotka kuitenkin rakenteeltaan hiukan poikkeavat toisistaan. Tunnuksen rakennetta on yksityiskohtaisesti kuvattu em. artikkelisani. Kiinteistötunnus ja siihen liittyvä rakennusnumero ja huoneiston numero ovat vähemmän tunnettuja eivätkä niin yleisesti käytössä eri rekistereissä. Kiinteistötunnus yksilöiperiaatteessa kaikki Suomen kiinteistöt. Kiinteistötunnus koostuu seuraavista osista:

- kuntakoodi (3 numeroa)
- kylä- tai kaupunginosakoodi (3 numeroa)
- talo- tai korttelinumero (4 numeroa)
- tila- tai tonttinumero (4 numeroa)
- tarkistusmerkki (1 numero tai kirjain).

Kiinteistötunnuksen antaa Väestörekisterikeskus. Todettakoon, että kiinteistötunnus ei ole muuttumaton koodi, koska kiinteistöjä voidaan jakaa osiin ja yhdistää, jolloin kiinteistötunnuskin muuttuu. Tällaisia muutoksia tapahtuu Suomessa kymmeniä tuhansia vuodessa. Kiinteistöllä sijaitsevat rakennukset yksilöidään rakennusnumeron avulla, joka muodostuu 3 numerosta. Sen antaa Suomessa ns. kiinteistörekisteriviranomainen: tonttikirjantähtäjä kaupungeissa (asutuskeskuksissa) ja läänin maanmittauskonttori maaseudulla. Koska kiinteistötunnus voi muuttua koska tahansa, on selvää, että rakennusnumerokin muuttuu tästä johtuen. Kiinteistötunnus ja siihen liittyvä rakennusnumero ovat varsinaisesti käytössä ainoastaan väestön keskusrekisterissä, joskin sitä nyttemmin ovat alkaneet käyttää myös verohallitus ja eräät muutkin viranomaiset. Koska tunnus on kuitenkin muuttuva ja ihmiset, jotka ko. kiinteistöllä ja sen rakennuksissa asuvat, eivät sitä yleisesti tunne, on tunnuksen käyttö aiheuttanut jatkuvasti ongelmia ko. yksiköiden tunnistamisessa ja eri aineistojen yhdistelyssä. Huoneistot (asunnot) tunnistetaan Suomessa ns. porraskirjaimen (jos rakennuksessa on sellainen) ja huoneistonumeron avulla. Voi sanoa, että tämäkin on toistaiseksi laajemmin tunnettu ja käytössä ainoastaan asutuskeskusten kerros- ja rivitaloissa. Maaseudun pientaloissa ei huoneistonumeroa juuri käytetä.

Eri rekistereissä käytettävän hyvän yksilöintitunnuksen tulisi-kin ilmeisesti täyttää seuraavat vaatimukset: Tunnuksen pitäisi olla

- yksikäsitteinen
- muuttumaton
- mahdollisimman lyhyt
- kaikkien käyttäjien tuntema
- itsetarkistuva

Suomessa oikeastaan vain henkilötunnus täyttää kaikki em. vaatimukset tyydyttävästi.

Lienee selvää, että itse rekisterin yksiköiden pitäisi olla mahdollisimman yksikäsitteisesti määriteltäjä, jottei näiden ylläpidossa synny ongelmia. Henkilön osalta tällaisia määrittelyvaikeuksia ei ole, mutta samaa ei voi suinkaan sanoa esim. rakennuksesta ja asunnosta, puhumattakaan toimitilasta.

1. REKISTERIEN HYVÄSIKÄYTTÖ VÄESTÖLASKENNOISSA

1.1. Rekisterien hyväksikäyttömuodot

Rekisterien hyväksikäyttö väestölaskennoissa (ja muissakin tilastoissa) voi tapahtua ainakin seuraavilla tavoilla:

1. Lomakkeiden esitäyttö rekisteritiedoilla

Valtakunnallisia rekistereitä on käytetty Suomessa väestölaskentalomakkeiden postitustietojen esitäytössä jo vuosina 1970, 1975 ja viimeksi 1980. Käytännössä tämä merkitsee lomakkeen vastaanottajan nimen ja lähiosoitteen kirjoittamista tietokoneella lomakkeelle. Em. toimenpiteiden tarkoitus on luonnollisesti helpottaa postin jakelua. Samassa yhteydessä voidaan myös esitäyttää eräitä tunnustietoja: lomakkeen numero ja vastaanottajan henkilötunnus. Näin voidaan kontrolloida lomakkeiden palautusta: ovatko kaikki, joille lomake on lähetetty palauttaneet lomakkeensa. Vielä on mainittava hyötynä kustannussäästö: Kun lomakkeille on valmiiksi atk:lla kirjoitettu lomakenumerot ja henkilöiden henkilötunnukset, ei näitä tarvitse manuaalisti kirjoittaa lomakkeille. Vastaaajankin työ helpottuu, kun tämän ei tarvitse kirjoittaa lomakkeelle henkilötunnusta, se on ainoastaan tarkistettava. Myös tallennuskuluja voidaan säästää: esitäytettyä tunnusta ei tarvitse tallentaa mikäli sitä ei ole korjattu tai muutettu, koska sama tieto on tietokoneen muistissa tallessa.

Lomakkeiden esitäyttö rekisteritiedoilla voi palvella myös ko. rekisteritietojen tarkistamista. Suomessa tästä voidaan mainita pari nimenomaista esimerkkiä: Tilastokeskuksen tutkintorekisterin ja eräiden kuntien kuntasuunnittelurekisterien tarkistus v. 1980 väestö- ja asuntolaskennan (VAL 80) yhteydessä. Lomakkeelle esitäytetään ko. rekisterin tieto ja vastaajaa pyydetään tarkistamaan ja mahdollisesti korjaamaan ko. tieto. Näin rekisterin tietosisältöä voidaan tarkistaa ja mahdollisesti myös laajentaa, mikäli siitä on puuttunut kokonaan osa yksiköistä. Esimerkiksi tutkintorekisteristä on todettu erillisellä haastattelututkimuksella puuttuvan jonkin verran tutkintoja, jotka rekisterissä pitäisi olla. Nyt VAL 80:n yhteydessä saataneen rekisteriin täydennettyä noin 100 000 tutkintoa, jolloin rekisterin peittävyys ja käyttökelpoisuus paranee.

2. Tietojen keruu rekistereistä

Suomessa on voitu yhä lisääntyvässä määrin korvata lomakkeilla tapahtuvaa tietojen keruuta suoraan rekistereistä saatavilla tiedoilla, jolloin tiedonantajaa ei tarvitse vaivata lainkaan. Tässä mielessä rekisterin hyväksikäyttöä on Suomen väestölaskennoissa tapahtunut vuosina 1970, 1975 ja 1980. Toinen oleellinen hyöty tästä menettelystä on kustannussäästö: lomakkeilla tapahtuva tietojen keruu on ainakin Tilastokeskukselle ratkaisevasti kalliimpaa kuin suora rekisterien hyväksikäyttö. Esim. VAL 80:ssä lomaketietojen keruu ja manuaalikäsittely vie VAL 80:n kokonaiskustannuksista karkeasti arvioiden noin 70 %, kun taas rekisterien suora hyväksikäyttö ehkä korkeintaan 2-5 %.

Riippuen tarkasteltavasta tiedosta ja teknisistä ratkaisuksista, saattaa saman tiedon hankkiminen lomakkeella olla jopa noin 100 kertaa kalliimpaa kuin rekisteristä ottaminen. Tällöin rekisterikustannuksiin ei ole laskettu mukaan tietojen ylläpidon kustannuksia. (Suomen nykyisen lainsäädännön mukaan Tilastokeskuksen ei tarvitse maksaa ao. viranomaiselle rekisterin perustamisesta tai tietojen ylläpidosta aiheutuvista kustannuksista mitään).

Rekisterien suora hyväksikäyttö voidaan sisältönsä puolesta jakaa kahteen osaan sen mukaan 1) otetaanko rekisteristä vain ko. tietoja vai 2) otetaanko rekisteristä myös itse yksiköt, jolloin perusjoukon määrittely tapahtuu rekisterin pohjalta. Viimeksi mainitusta voi mainita Suomessa esimerkin väkiluvun laskemisesta väestölaskentojen avulla. Aina vuoteen 1970 saakka Suomen väkiluvun laskeminen perustui väestölaskennoissa lomakkeilla saatuihin ilmoituksiin. Kuitenkin vuonna 1975 väkiluku (= väestön perusjoukko) otettiin ensimmäistä kertaa rekisteristä, väestön keskusrekisterin henkilörekisteristä. Samoin menetel-
lään VAL 80:ssä. Käytännössä tämä johti v. 1975 siihen, että rekisteristä saatu väkiluku oli noin 2,7 % suurempi, kuin mitä tavoitettiin lomakkeilla, eli nämä tutkittiin vastaamatta jättäneiksi. Vastaavaa ongelmaa ei vielä vuonna 1970 väestölaskennassa ollut, koska perusjoukon muodosti ne henkilöt, jotka vastasivat lomakkeilla: vastaamatta jättäneitä ei määritelmällisesti ollut lainkaan, eli peittävyysprosentti oli näennäisesti 100.

Edellisen lisäksi voidaan vielä mainita rekisterien välillinen ja manuaalinen hyväksikäyttö. Tätä on kuvattu liitteessä 1.

1.2. Rekistereistä saadut tiedot väestölaskennoissa

Seuraavassa kuvataan eri rekistereistä saatuja tietoja vuosien 1970, 1975 ja 1980 väestö- ja asuntolaskennoissa. Tarkastelussa rajoitutaan lähinnä niihin tietoihin, jotka on otettu (tai otetaan) suoraan rekisteristä ilman tarkistustoimenpiteitä.

<u>Tietoryhmä/tieto</u>	<u>1970</u>	<u>1975</u>	<u>1980</u>
Demografiset tiedot:			
syntymäkunta/-valtio	x	x	x
uskontokunta	x	x	x
sukupuoli, ikä, siviilisääty		x	x
kansalaisuus			x
kieli			x
asuinkunta ¹⁾		x	x
etninen ryhmä (mustalaiset, saamelaiset)	x		
fyysinen vamma (kuurous, sokeus, sotavammaisuus)			x
Taloudelliset tiedot:			
veronalaiset tulot	x	x	x
eräät verottomat tulonsiirrot (mm. kansaneläke, sairaus- korvaukset, asumistuki)			x
maatila, jolla työskentelee tai asuu			x

1) tarkistetaan lomakkeella

	<u>1970</u>	<u>1975</u>	<u>1980</u>
Koulutustiedot:			
suoritetut tutkinnot		x	x ¹⁾
Perhetiedot:			
perhetyyppi			x
perheasema			x
Eläke- ja sairaustiedot mm:			
eläketiedot (vanhuus-, perhe- työkyvyttömyyseläke jne.)			x
äitiysrahan saanti			x
sairauspäivärahan saanti			x
ilmaislääkkeiden saanti			x
kuntoutuskorvauksen saanti			x
Rakennukset:			
rakennuksen koordinaatit		x	x

Kuten yllä olevasta huomataan, rekisterien hyväksikäyttö on laajentunut voimakkaasti viimeisten 10 vuoden aikana. Yllä oleva luettelo ei anna läheskään täydellistä kuvaa rekisterien hyväksikäytön lisääntymisestä. Pelkästään eläke-, sairaus- ja kuntoutustiedot sisältävät teknisesti määriteltynä useita kymmeniä 'tietoja' noin 3-4 miljoonasta ihmisestä. Lisäksi yllä mainitussa luettelossa ei ole lueteltu lainkaan ns. aputietoja, joista ei suoraan laadita tilastoja (esimerkiksi perhetyypin ja perheaseman päättelyssä tarvitaan jokaisesta henkilöstä viitetietoja: tietoja isästä, äidistä, lapsista, puolisoista jne).

1.3. Rekisterit, joita on hyväksikäytetty

Vuosien 1970, 1975 ja 1980 väestö- ja asuntolaskennoissa on käytetty yhteensä n. 15 eri rekisteriä, joista keskeisimpiä kuvataan seuraavassa lyhyesti. Näistä rekistereistä voidaan siis saada vuosittain oleellinen osa niistä tiedoista, joita aikaisemmin on voitu tuottaa vain väestölaskentojen avulla joka 10. (5.) vuosi.

Väestön keskusrekisteri

ärkein rekisteri, jota väestölaskennoissa on hyväksikäytetty o vuodesta 1970 lähtien on väestön keskusrekisteri (VKR), jota ylläpitää Väestörekisterikeskus. VKR jakaantuu kolmeen osarekisteriin - henkilörekisteriin, kiinteistörekisteriin ja likeyritysten ja vastaavien rekisteriin - joita kaikkia on käytetty väestölaskennoissa. Näistä keskeisin on henkilörekisteri, joka on perustettu 1970-luvun alkupuolella ja se sisältää koko maan väestön (n. 4,7 milj. henkilöä) sekä näistä kaikki oleelliset demografiset tiedot. Edellä mainituista perhetiedot sekä demografisista tiedoista kaikki muut paitsi etniset ja vammaisuutta koskevat tiedot on saatu nimenomaan VKR:n henkilörekisteristä. Rekisteristä on saatu myös lomakkeiden esitäyttöä varten kaikki nimitiedot ja henkilötunnukset. Henkilöiden osoitetiedot on sensijaan saatu VKR:n kiinteistörekisteristä, joka sisältää periaatteessa kaikki Suomen kiinteistöt (n. 2 milj.), näillä olevat rakennukset (n. 1 milj.) ja näiden osoitteet sekä eräitä muitakin tietoja, joilla ei kuitenkaan ole merkitystä tilastojen

1) tarkistetaan lomakkeella

laadinnassa. Mainittakoon vielä, että rekisteristä saatiin VAL 80:ssä rakennuslomakkeiden esitäyttöä varten pääosa rakennusten omistajista. Tältä osin rekisterin tiedoissa on havaittu olevan melkoisesti puutteita. On huomautettava, että rekisteri ei sisällä mitään tietoja rakennusten fyysisistä ominaisuuksista, nämä on tarkoitus liittää nyt VAL 80:n perusteella rekisteriin, jolloin syntyy edellä jo mainittu rakennus- ja huoneistorekisteri. Vuoden 1970 väestölaskennan yhteydessä kerättiin kaikille silloin lasketuille rakennuksille ensimmäistä kertaa rakennuksen paikan teoriassa + 10 metrin tarkkuudella paikantavat koordinaatit, jotka sitten siirrettiin VKR:n kiinteistörekisteriin. Näitä on sittemmin käytetty vuosien 1975 ja 1980 laskennoissa. Tosin tämänkään tiedon ylläpitojärjestelmä ei ole täydellinen, jonka vuoksi 1980 laskennan yhteydessä täydennetään rekisteriä noin 3 %:n puuttuvan koordinaatin osalta. Kolmas rekisteri, jonka merkitys on vähäisempi väestölaskennan kannalta, on ns. liikeryitysten ja vastaavien rekisteri. Se sisältää tiedot noin 120 000 liikeryityksen ja vastaavan (tehdas, myymälä, oppilaitos, pankki jne.) toimitilasta. Tämän rekisterin avulla suoritettiin VAL 80:ssä toimitilalomakkeiden esitäyttö. On heti todettava, että rekisterin peittävyys on ollut heikko, se on paikkakunnittain vaihdellut suurinpiirtein 60-90 %:iin. Mitään toimitilojen ominaisuuksia ei ko. rekisteristä ole saatavissa (esim. pinta-alaa jne.).

Verotusrekisterit

Verohallituksen ylläpitämää verotusrekisteriä on hyväksikäytetty väestölaskennoissa jo vuodesta 1970 lähtien. Rekisteristä on saatu kaikkien henkilöiden veronalaiset vuositulot vuosilta 1970, 1975 ja 1980. Ko. henkilöitä on tällä hetkellä 3,5 miljoonaa. Rekisteristä on saatu hyvinkin runsaasti yksityiskohtaista verotukseen perustuvaa tietoa tuloista, varallisuudesta ja veroista, joista kuitenkin vain murto-osaa on hyödynnetty väestölaskennoissa. Keskeisimmät tulo-käsitteet, joista tilastoja on laadittu, ovat valtionveronalaiset tulot, jotka on jaettu ansiotuloihin ja muihin tuloihin. Ansiotulot on edelleen jaettu palkkatuloihin ja yrittäjätuloihin. Verohallitus ylläpitää lisäksi omia tarpeitaan varten kiinteistörekisteriä ja henkilörekisteriä, joita käytettiin hyväksi nyt ensi kertaa VAL 80:ssä. Ko. rekistereistä saatiin nimittäin osa rakennusten omistajatiedoista rakennuslomakkeen esitäyttöä varten (pääosa saatiin VKR:stä, kuten edellä on kerrottu) sekä kaikki kesämökkien omistajia koskevat tiedot, joiden perusteella suoritettiin kesämökkilomakkeiden esitäyttö. Suomessa on tällä hetkellä noin 200 000 kesämökkiä.

Tilastokeskuksen tutkintorekisteri ja oppilaitosrekisteri

Tutkintorekisteriä ja oppilaitosrekisteriä on jäljempänä kuvattu luvussa 2. "Rekisterien perustaminen väestölaskennan yhteydessä". Tutkintorekisteristä on saatu vuosina 1975 ja 1980 laskennoissa perusasteen jälkeen oppilaitoksissa suoritettut tutkinnot koko väestölle. Tosin VAL 80:n yhteydessä rekisterin peittävyyttä tarkistetaan ja pyritään parantamaan. Todettakoon kuriositeettina, että tästä toimenpiteestä on arvioitu aiheutuvan kustannuksia noin 1-2 milj. markkaa.

Kansaneläkelaitoksen rekisterit

Kansaneläkelaitos on valtion sosiaalivakuutuksesta vastaava virasto. Se pitää lähinnä omia tarpeitaan varten rekistereitä, joista kolmea on nyt VAL 80:ssä ensi kerran tarkoitus hyväksikäyttää. Nämä ovat eläkerekisteri, sairausvakuutuksen korvausrekisteri ja kuntoutusrekisteri. Eläkerekisteri sisältää tietoja kaikista niistä henkilöistä, jotka saavat yleistä peruseläkettä eri muodoissaan. Näitä henkilöitä on Suomessa tällä hetkellä lähes 1 miljoona. Rekisteri sisältää myös maksetut korvaustiedot markoissa.

Sairausvakuutuksen korvausrekisteri sisältää tietoja kaikista niistä henkilöistä, joille on maksettu lakiin perustuvia sairauskorvauksia: lääkkeistä, sairaanhoidosta, tutkimuksesta ja hoidosta sekä sairauspäivärahoista ja äitiysrahoista, yhteensä vuosittain yli 3 miljoonasta henkilöstä ja näille maksetuista korvauksista.

Kuntoutusrekisteri sisältää kaikki ne henkilöt, joille on maksettu lainmukaista kuntoutuskorvausta, yli 15 000 henkilöä vuosittain. Todettakoon lopuksi, että kaikki em. Kansaneläkelaitoksen maksamat korvaukset ovat verovapaita, joten niitä koskevia tulotietoja ei saada em. Verohallituksen verotusrekisteristä.

Maatilahallituksen maatilarekisteri

Maatilahallitus ylläpitää vuosittain maatilarekisteriä kaikista Suomen vähintään 1 peltohehtaaria sisältävistä maatiloista. Näitä on tällä hetkellä noin 200 000. Rekisteri sisältää lähinnä tietoja maatilojen pelloista ja niiden käytöstä sekä viljelijöistä. Rekisterin tiedot on nyt VAL 80:ssä tarkoitus yhdistää ensi kerran väestölaskenta-aineistoon viljelijän henkilötunnuksen avulla.

Asuntohallituksen keskitettyä asumistukea koskeva rekisteri

Asuntohallitus ylläpitää ns. asumistukirekisteriä kaikista niistä henkilöistä, joille maksetaan lain mukaan asumistukea, n. 100 000 henkilöä vuosittain. Rekisterin korvaustiedot yhdistetään nyt ensi kertaa väestölaskenta-aineistoon, jolloin saadaan eräs osa kotitalouksien verottomista tulonsiirroista. Siirto tapahtuu asumistuen saajan henkilötunnuksen avulla.

Todettakoon vielä, että yhdistämällä väestölaskenta-aineistoon edellä mainitut Kansaneläkelaitoksen ja asuntohallituksen maksamat verovapaat korvaukset sekä laskemalla vielä mukaan verovapaat lapsilisät, joita Suomessa maksetaan kaikille alle 16-vuotiaille lapsille, saadaan VAL 80:ssä tilastoitua noin 90 % kaikista kotitalouksien verovapaista tulonsiirroista.

Fyysistä vammaa koskevat rekisterit

VAL 80:ssä on tarkoitus liittää laskenta-aineistoon tietoja myös eräistä vammaisryhmistä, joista nykyisin ylläpidetään atk-pohjaisia rekistereitä. Näitä ovat kuurot, sokeat ja sotavammaiset. Ko. tiedot yhdistetään laskenta-aineistoon henkilötunnuksen vaulla. Kuriositeettinä todettakoon, että v. 1950 väestölaskennassa kysyttiin lomakkeella henkilöistä fyysistä vammaa: sokeutta, kuuroutta ja mykkyyttä.

Eräiden kuntien kuntasuunnittelurekisterit

Suomessa oli laskentahetkellä, siis 1.11.1980, yhteensä 464 kuntaa. Näistä n. 25 kehittyneintä pitää omia atk-pohjaisia kuntasuunnittelurekistereitä, jotka palvelevat oman kunnan hallintoa ja suunnittelua. Näiden tietosisältö vaihtelee kunnittain huomattavastikin, samoinkuin niiden peittävyys ja luotettavuuskin. N. 10 kunnan rekisterit olivat laskentahetkellä sellaisessa kunnossa, että niiden sisältämiä tietoja voitiin käyttää hyväksi laskennan rakennus- ja asuntolomakkeiden esitetyssä. Näissä kunnissa siis esitetyttiin ko. lomakkeille eräitä rakennuksen ominaisuustietoja (kerrosluku, kerrosala, asuntojen lukumäärä) samoinkuin asuntojen ominaisuuksia (huoneluku, keittiötyyppi ja pinta-ala). Vastaajia pyydettiin sitten tarkistamaan nämä ja mahdollisesti korjaamaan. Lisäksi ko. rekistereistä saatiin tietoja em. kuntien tyhjästä asunnoista - tosin melko epäluotettavia tietoja. Väestölaskennan asuntolomakkeet esitetyttiin koko maassa vain asutuista asunnoista, koska väestön keskusrekisterissä ei ole toistaiseksi tietoa tyhjästä asunnoista. Todettakoon, että väestölaskennan kannalta kuntasuunnittelurekisterien tiedoista ei ollut varsinaisesti mitään hyötyä, tästä aiheutui vain lisäkustannuksia ja eräitä ongelmia. Sen sijaan on mahdollista, että ao. kunnille on hyötyä siitä, että niiden rekisterit saadaan tarkistettua ajan tasalle VAL 80:n yhteydessä pienillä kustannuksilla, koska laskennan kustannuksista vastaa valtio.

Etnisiä ryhmiä koskevat aineistot

Vuoden 1970 väestölaskennassa Tilastokeskus sai käyttöönsä muilta valtion viranomaisilta mustalaisia ja saamelaisia koskevan aineiston, jotka liitettiin väestölaskenta-aineistoon henkilötunnuksen avulla. Näihin vähemmistöryhmiin kuuluvien henkilöiden määrä on yhteensä alle 10 000. Näistä laadittiin v. 1970 erilliset julkaisut. Sittemmin ko. aineistoja ei ole pidetty ajan tasalla, joten niitä ei ole katsottu aiheellisiksi liittää vuoden 1980 väestölaskentaan.

Tilastokeskuksen yritysrekisteri

Tilastokeskuksen ylläpitämä yritysrekisteri on perustettu 1970-luvun alussa ja se sisältää tietoja kaikista liikevaihtoverovelvollisista yrityksistä ja niiden toimipaikoista. Väestölaskennan kannalta keskeisimmät tiedot ovat toimipaikan toimiala ja yritysmuoto/juridinen muoto. Rekisterin toimipaikat kattavat melko tarkkaan puolet koko maan ammatissa toimivasta väestöstä (n. 2,2 miljoonasta). Sen ulkopuolelle jäävät käytännöllisesti katsoen kokonaan mm. maatalouden toimipaikat ja julkisen sektorin (valtio ja kunnat) virastot ja laitokset, jotka eivät siis maksa liikevaihtoveroa. Rekisteriä pidetään nykyisin ajan tasalla vain joka toinen vuosi, joten väestölaskentaa varten saatu rekisteri oli pääosiltaan vuoden 1978 tilanteen tasalla. Tämä muodosti pohjan edellä kuvatulle toimipaikkatiedostolle, jota käytettiin hyväksi koodattaessa ansiotyössä käyneille henkilöille toimialaa ja juridista muotoa.

2. REKISTERIEN PERUSTAMINEN VÄESTÖLASKENNAN YHTEYDESSÄ

Väestölaskennan yhteydessä voidaan myös perustaa rekistereitä myöhempää hyväksikäyttöä varten. Esimerkkinä mainittakoon vuoden 1970 väestölaskennan yhteydessä perustettu tutkintorekisteri. Vuonna 1970 kysyttiin väestölaskennan henkilölomakkeilla kaikilta 15 vuotta täyttäneiltä henkilöiltä perusasteen jälkeen suoritettuja tutkintoja. Nämä tiedot siirrettiin tutkintorekisterin perusaineistoksi: n. 900 000 henkilöä, jotka olivat suorittaneet noin 1 milj. tutkintoa. Rekisteriä on tämän jälkeen ylläpidetty oppilaitoksilta vuosittain saatavilla tutkintotiedoilla. Tällä hetkellä rekisterissä on jo noin 1,5 milj. henkilöä, jotka ovat suorittaneet n. 2 milj. tutkintoa. Toisaalta rekisteriä ylläpidetään väestön keskusrekisteristä saatavilla väestömuutostiedoilla: rekisteristä poistetaan vuosittain kuolleet ja maastamuuttaneet henkilöt. Rekisterin ylläpidon eräänä heikkoutena on se, että Suomeen muuttaneen henkilön tutkintotietoa ei saada rekisteriin. Mm. tämän vuoksi onkin päädytty tutkintorekisterin tarkistukseen vuoden 1980 väestölaskennan yhteydessä, kuten edellä on selostettu.

Toisena esimerkkinä mainittakoon vuoden 1980 väestö- ja asuntolaskennan yhteydessä perustettava rakennus- ja huoneistorekisteri. Laskennan yhteydessä kerättävillä rakennus-, asunto- ja toimitilatiedoilla perustetaan väestön keskusrekisterin yhteyteen erillinen rakennus- ja huoneistorekisteri, jota ylläpitää Väestörekisterikeskus. Todettakoon, että Tilastokeskus suhtautui periaatteessa kielteisesti rekisterin perustamiseen väestölaskennan yhteydessä. Tähän on erityisesti kaksi syytä. Ensinnäkin väestölaskennan tiedot on pyrittävä saamaan valmiiksi tietojen käyttäjille mahdollisimman nopeasti. Rekisterin perustaminen sen sijaan tulisi Tilastokeskuksen käsityksen mukaan tapahtua perusteellisesti ja kaikessa rauhassa. Toiseksi väestölaskennan tiedot on Suomessa aina kerätty salaisina: kerättyjä tietoja ei saa käyttää muuhun kuin tilastojen laadintaan tai sellaisten tutkimusten tekoon, joista ei koitu haittaa tai muuta vahinkoa ilmoitusvelvollisille. Nyt kun ko. rakennus- ja huoneistotiedot siirretään rekisterin perusaineistoksi, saattaa ilmoituksenantajien tietosuoja kärsiä, koska rekisteriä tullaan käyttämään myös muihin tarkoituksiin kuin tilastojen laatimiseen. Tiedot ovat periaatteessa julkisia kaikkiin "hyväksyttäviin tarkoituksiin" Väestörekisterikeskuksen harkinnan mukaan.

Vielä on mainittava, että rekisterin ylläpitoon liittyy toistaiseksi ratkaisemattomia ongelmia, mm. rakennusten poistumaa ja käyttötarkoituksen muutoksia ei saada nykyisen järjestelmän puitteissa kattavasti rekisteriin. Tämä merkitsee että rekisteri ei pysy kaikilta osin ilman määräaikaistarkistuksia ajan tasalla. Onkin esitetty arvioita, että ko. rekisterin toimivuudesta saadaan varmuus vasta 1980-luvun puolivälissä, jolloin rekisterin sisältö mahdollisesti tarkistetaan väestö- ja asuntolaskennan yhteydessä. Tästä ei ole kuitenkaan vielä tehty virallisia suunnitelmia tai päätöksiä.

VAL 80:n rakennuslomakkeilla kerättyjen tietojen pohjalta perustetaan myös ns. valtion kiinteistöjen keskusrekisteri valtion omistamista rakennuksista. Näitä on koko Suomen rakennuskannasta vain noin 2-3 % eli n. 20 000 - 30 000 rakennusta. Tämä rekisteri perustetaan rakennushallitukseen, joka myös pääasiassa vastaa rekisterin ylläpidosta.

Tärkeimpänä syynä rekisterien perustamiselle väestölaskentojen yhteydessä on luonnollisesti kustannusten säästö: kun rekisterin perustietojen keruuta ei tarvitse suorittaa erillisenä toimenpiteenä, säästetään kustannuksia.

3. MAHDOLLISUUDET KORVATA KOKONAAN LOMAKKEILLA TAPAHTUVA TIETOJEN KERUU REKISTEREILLÄ

3.1. Jo tehdyt ratkaisut

Työvoimaministeriössä on juuri saatu käyttökuntoon ns. työnvälitystilastosysteemi, joka sisältää tietoja kaikista työnhakijoista. Tästä systeemistä on mahdollista saada mm. tieto työttömien työnhakijoiden työttömyyden kestosta, joka kysyttiin VAL 80:ssä lomakkeilla.

Kuten edellä jo on todettu, Suomessa ollaan parastaikaa perustamassa rakennus- ja huoneistorekisteriä VAL 80:n tietojen pohjalta. Vuonna 1980 muutetun väestökirja-asetuksen mukaan rekisteriin merkitään tietoja rakennuksista, asunnoista ja toimitiloista. Nämä on lueteltu liitteessä 2.

On heti huomautettava, että kaikkia liitteessä mainittuja tietoja ei saada rekisteriin koko kannalle (esim. rakennuksen tilavuus) vaan vähitellen rekisterin ylläpidon myötä lähinnä uustuotannon kautta. Toisaalta em. kuntasuunnittelurekistereistä voidaan saada eräitä kuntia koskevia tietoja. Joka tapauksessa rekisterin ylläpito erityisesti poistuman osalta on edelleen hankala kysymys, joten on pelättävissä, että rekisterissä olevat yksiköt eivät ainakaan alkuvaiheessa kuvaa tarkasti todellisuutta, vaan siinä tulee olemaan liikaa rakennuksia ja huoneistoja.

Väestölaskentojen kannalta olisi kuitenkin ehdottomasti tiedettävä, voidaanko rekisteristä saada tulevaisuudessa luotettavasti edellä mainitut tiedot. Rekisterin eräänä ylläpitomuotona onkin suunniteltu olevan kaikkia yksiköitä koskevat määräaikaistarkistukset: rekisterin tiedot kirjoitetaan lomakkeille ja vastaavia pyydetään tarkastamaan ja palauttamaan lomakkeet. Aivan ilmeisesti ensimmäinen tällainen tarkistus tullaan suorittamaan 1980-luvun puolivälissä. Kerätäänkö tässä samassa yhteydessä myös muita väestölaskentatietoja on avoin kysymys. Vuotta 1990 koskevan tilanteen ennakoiminen on tällä hetkellä erittäin vaikeaa.

3.2. Toistaiseksi ratkaisemattomat ongelmat

Kun ja jos väestö- ja asuntolaskennan rakennus-, asunto- ja toimitilatiedot tullaan saamaan tulevaisuudessa rekisteristä, jää keskeisimmäksi kysymykseksi miten voidaan saada rekisteistä koko väestön pääasiallista toimintaa koskevat tiedot ja erityisesti ammatissa toimivan väestön toimiala ja työpaikat. Suomessa käytetty pääasiallisen toiminnan luokitus, joka perustuu YK:n suosituksiin, on seuraava:

Ammatissa toimiva väestö

- työlliset
- työttömät

Ammatissa toimimaton väestö

- alle 15-vuotiaat lapset
- opiskelijat ja koululaiset
- kotitaloustyötä tekevät
- eläkeläiset
- muut

Edellä sanotusta on jo käynyt selville, että työttömät ja eläkeläiset voidaan jo nykyisin saada rekisteristä periaatteessa koska tahansa. Sama koskee luonnollisesti lapsia. Sen sijaan työllisten ja opiskelijoiden määrää ei nykynäkymillä saada mistään rekisteristä. Näistä työllisten selvittäminen on ehdottomasti tärkeämpää. Suomessa sovellettujen määritelmien mukaan se puolestaan edellyttäisi työssäoloajan selvittämistä (varsinaisen tuloa tuottavan ansiotyön osalta). Rekisteri josta tämän lähinnä voisi ajatella saatavan on verotuksen rekisterit, joissa muutenkin on paljon tietoa ihmisten ansiotyöstä. Tuntuisikin perustellulta liittää tämä tieto verotusaineistoon sekä tähän liittyen rekisteröidä työpaikkakohtaisesti ammattiasema ja ammatti. Missä määrin verohallituksella on valmiutta em. tietojen liittämiseen rekisteriinsä on toistaiseksi avoin kysymys.

Tässä yhteydessä on mielenkiintoista verrata Suomen ongelmia siihen, miten ne ¹⁾ on Tanskassa ratkaistu vuoden 1976 ns. rekisterilaskennassa. Myöskään Tanskassa ei rekisteristä saada työssäoloaika, mutta ammatissa toimivuuden päättely suoritettiin toisen korviketiedon avulla: ammatissa toimivaksi katsottiin henkilö, jonka ansiotulot verotuksen mukaan vuodessa olivat vähintään 15 000 Dkr. On kuitenkin vaikea sanoa, missä määrin tämä ratkaisu tyydytti tietojen käyttäjiä. Ammatin ja ammattiaseman osalta Tanskassa on kehitetty ns. automaattinen koodaussysteemi, jolla rekisteissä oleva selväkielinen ammatti muunnetaan tietokoneella koodiksi. (Suomessa tämän pitäisi olla myös mahdollista, koska sekä väestön keskusrekisterissä että verotusrekisterissä on vuosittain selväkielinen ammattitieto, jota ei kuitenkaan voida sellaisenaan käyttää tilastojen laadintaan, koska se on luokittelematon.) Ammatissa toimivan väestön toimialamääriteltiin Tanskassa yritysکوhtaisesti, koska toimipaikkakohtaista tietoa ei saatu rekisteristä. Yrityskoh- taiset toimialatiedot ovat luonnollisesti aivan erilaisia kuin toimipaikkakohtaiset, joten tietojen ajallinen vertailu kärsii tästä ratkaisevasti. Missä määrin tanskalaiset tietojen käyttäjät ovat olleet tähän ratkaisuun tyytymättömiä, on epäselvää.

Ihannetilanne väestölaskennan kannalta olisi sellainen jatkuvasti ajan tasalla oleva "työpaikkarekisterisysteemi", jossa olisi yksilötason tiedot kaikista ansiotyössä käyvistä, näiden työssä- oloajasta, ammatista, ammattiasemasta ja työpaikasta, sen sijainnista ja toimialasta. Onko tällainen systeemi mahdollista rakentaa onkin jo sitten toinen kysymys.

1) Laskenta perustui pelkästään rekistereistä saatuihin tietoihin, mitään tietoa ei siis kysytty lomakkeilla.

Rekisteriratkaisun pohjalta voisi tällaista tavoitesysteemia alustavasti hahmotella seuraavasti: tarvitsemme 3 eri rekisteriä, jotka sisältävät tietoja:

1. ansiotyössä käyvistä henkilöistä
2. yhteisöistä ja näiden toimipaikoista (joissa henkilöt käyvät työssä)
3. fyysisistä toimitiloista (joissa yhteisöt harjoittavat toimintaansa)

1. Ensinmainitun tulisi sisältää henkilöistä ansiotyön alkamis- ja päättymishetken, jonka avulla voidaan laskea työssäoloaika. Palkansaaajien osalta tässä ei liene suurempia käsitteellisiä vaikeuksia, mutta yrittäjien ja avustavien perheenjäsenten kohdalla sitäkin enemmän. Rekisterin tulisi sisältää henkilöistä myös ammattiasema ja ammatti työpaikkakohtaisesti. Tämä merkitsee, että rekisterissä pitäisi olla vielä tieto henkilön työpaikasta. Tämän tulisi olla tietokoneelle käsiteltävässä muodossa oleva toimipaikkatunnus, jolla henkilön tiedot voitaisiin yhdistää kohdassa 2 mainittuun yhteisörekisteriin. Koska kaikki henkilöt eivät ole työssä jonkin yhteisön palveluksessa, vaan työskentelevät itsenäisesti esim. omassa asunnossa (esim. kirjailija) tai liikkuvat eri paikoissa itsenäisinä yrittäjinä tai elinkeinonharjoittajina (esim. taksiautoilija) tai toimivat esim. avustavina perheenjäseninä omalla maatilalla, tulisi näistä henkilöistä olla rekisterissä tieto toimialasta, jolla he toimivat.

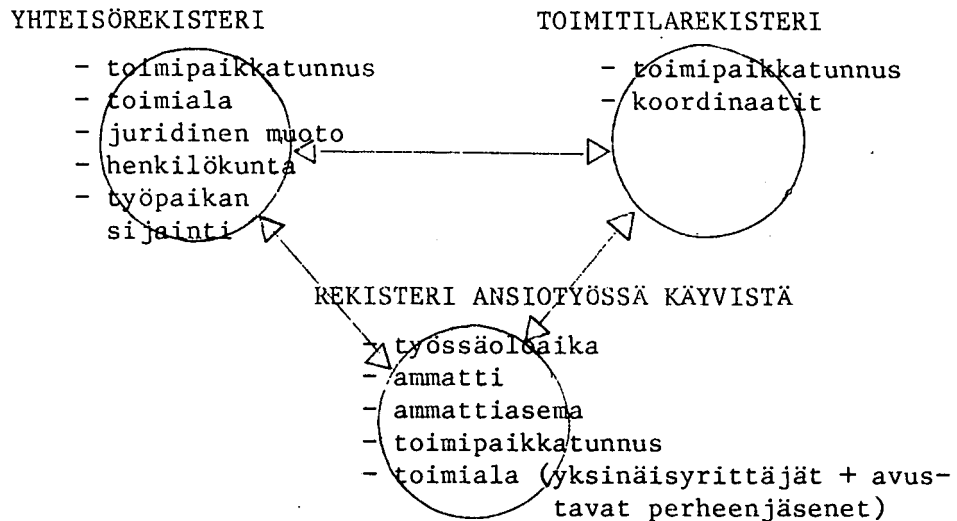
Suomessa viranomainen, jolle tämänkaltaisen rekisterin pitäminen luontevimmin kuuluisi, olisi varmaankin verohallitus, koska se muutenkin on kiinnostunut kaikesta ansiotyöstä, (-tulosta) josta on maksettava veroa.

2. Kaikista yhteistöistä (yrityksistä, yhdistyksistä, säätiöistä virastoista, laitoksista jne.) ja näiden toimipaikoista tulisi olla oma rekisteri, jota voimme kutsua yhteisörekisteriksi. Rekisteriä voisi kutsua ehkä paremminkin työnantajarekisteriksi, koska tässä ollaan kiinnostuneita vain niistä yhteistöistä, joilla on palkansaaajia. Näillä yhteistöillä ja niiden toimipaikoilla tulisi olla yleiset tunnukset, joilla näiden palveluksessa olevien henkilöiden tiedot voitaisiin yhdistää. Jokaisesta toimipaikasta (ja yhteistöistä) tulisi olla ainakin seuraavat tiedot: toimiala ja juridinen muoto. Koska yhteistöillä on sellaisiakin "työpaikkoja", jotka eivät ole toimipaikkoja (ainakaan suomalaisen väestölaskentakäytännön mukaan), kuten esim. rakennustyömaa, laiva, bussi, puisto jne. tulisi näistäkin olla tieto, mikäli mahdollista ainakin kunnan tarkkuudella. Kutsukaamme tätä vaikkapa työpaikan lajiksi tai sijainniksi. Koska tämä "työpaikan sijainti" ei ole toimipaikkakohtainen vaan henkilökohtainen tieto, tulisi jokaisessa yhteisössä olla tieto näistä henkilöistä yksilötasolla. Ei liene mahdoton ajatus, että yhteisörekisterissä olisi jokaisesta yhteistöistä tieto sen palveluksessa olevista henkilöistä (henkilötunnuksineen) toimipaikka- ja "työpaikkakohtaisesti", koska tämä tieto yrityksillä ja vastaavilla jo luonnostaan on. Lisäksi rekisterissä tulisi olla tunnustieto jokaisesta toimipaikasta, jolla se voitaisiin yhdistää kolmanteen rekisteriin, toimitilarekisteriin.

Kannattanee mainita, että Suomessa jo tällä hetkellä toimii osittain tämän suuntainen rekisteri, liike- ja yhteisörekisteri, jota väestörekisterikeskus pitää. Rekisteriä ei vielä voida käyttää esim. tilastotarkoituksiin lainkaan, koska rekisterin hyväksikäytön mahdollistava laki puuttuu. Myöskään sisältönsä puolesta rekisteri ei ole toistaiseksi tilastotarkoituksiin sopiva.

3. Kolmannen rekisterin, toimitilarekisterin, tulisi sisältää tietoja rakennuksissa sijaitsevista fyysisistä toimitiloista ja erityisesti sen tarkasta sijainnista: koordinaatit. Lisäksi rekisterin tulisi luonnollisesti sisältää jokaisen rakennuksen ja toimitilan osalta, minkä yhteisön käytössä se on, eli tämä edellyttää samaa toimipaikkatunnusta, joka olisi em. yhteisörekisterissäkin. Kyseisen toimitilarekisterin merkitys edellä kuvatussa tavoitesysteemissä olisi ansiotyössä käyvien henkilöiden tarkan työpaikan tunnistaminen, jolloin voidaan selvittää missä ihmiset käyvät työssä. Tämä tuntuu olevan ainakin suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa erittäin tarpeellinen tieto. Edellä on jo kuvattu rakennus- ja huoneistorekisteriä, jonka erään osan muodostavat tulevaisuudessa toimitilatiedot, joten väestölaskentojen tarvitsemat työpaikkojen tarkkaa sijaintia koskevat tiedot tultaneen saamaan tästä rekisteristä, mikäli rekisterin ylläpito vain saadaan toimimaan.

Ylläkuvattua tavoitesysteemiä voitaisiin kaavamaisesti kuvata seuraavasti:

Erään toistaiseksi ratkaisemattoman ongelman muodostaa se miten tulevaisuudessa voitaisiin laatia taajamakohtaisia tietoja rekisteripohjaisesti. Tätä ei ole tietääkseni ratkaistu missään muuallakaan maailmassa, joskin muissa Pohjoismaissa jo nyt selvitetään kysymystä.

Pohjoismaissa on jo vuodesta 1960 sovellettu samaa taajama-käsitettä: TAajamina pidetään kaikkia vähintään 200 asukkaan rakennusryhmiä, joissa rakennusten välinen etäisyys ei yleensä ole 200 metriä suurempi. Käytännössä taajamien muodostaminen on esim. VAL 80:ssä suoritettu siten, että kunnat ovat yhteistyössä seutukaavaliittojen kanssa rajanneet paeruskartalle alustavat taajamarajat, jotka muodostuvat yhdestä tai useammasta karttaruudun neljänneksestä ($1/4 \text{ km}^2$). Nämä siirretään koordinaattien avulla tietokoneella käsiteltävään muotoon. Lopuksi lasketaan tietokoneella asuuko ko. taajaman alueella vähintään 200 henkilöä. Tämä tapahtuu jälleen rakennusten koordinaattien avulla. Todettakoon, että Suomessa on yli 1 000 taajamaa, joiden maapinta-ala on kuitenkin vain n. 1,6 % kokonaismaapinta-alasta. Taajamissa asuu vastaavasti n. 75 % väestöstä.

Kun rakennus- ja huoneistorekisteri saadaan kuntoon ja koodinaatit kaikille rakennuksille, ei pitäisi olla teknisesti mahdollonta muodostaa tietokoneella taajamat vuosittain.

3.3. Loppuhuomautuksia

Vaikka rekisterien hyväksikäyttö lisääntyy Suomessa ja monessa muussakin maassa jatkuvasti tuntuu siltä, että rekisterit eivät sinänsä toistaiseksi ratkaise läheskään kaikkia tilastotuotannon ongelmia. Usein tuntuu siltä, että helposti unohdetaan kokonaan mm. se ongelma, mistä tiedot saadaan rekisteriin. Automaattisestihan harva tieto saadaan rekisteriin. On muistettava, että uuden rekisterin perustaminen saattaa joskus myös lisätä tiedonantotaakkaa. Suomalaisten kokemusten perusteella uskallan väittää, että mikään rekisteri ei pysy täysin ajan tasalla ellei sitä määrääjain tarkisteta: Tällaiset määrääikaistarkistukset ovat puolestaan melko kalliita toimenpiteitä: mutta toisaalta kyllä halvempia kuin perinteisten väestö- ja asuntolaskentojen suorittaminen.

Tilastotuotannon nojaaminen oleellisilta osiltaan rekistereihin tuo mukanaan myös tietojen luotettavuuteen ja validisuuteen¹⁾ liittyvä ynnä muita ongelmia. Rekisterit ovat tunnetusti varsin joustamattomia: niihin ei ole helppoa saada muutoksia. Toisaalta yhteiskunnallisten tietojen tarve saattaa muuttua paljonkin vuosien kuluessa. Tässä mielessä väestölaskentalomakkeelle muotoiltavat kysymykset ovat helposti muutettavissa, rekisteriin vastaavaa muutosta ei hevillä saada aikaan. Toisaalta osa yhteiskunnallisesti tarpeellisesta tiedosta on luonteeltaan sellaista, ettei ole mitään mieltä panna sitä mihinkään rekisteriin. Esimerkkinä mainittakoon työmatkan kulikutapa, joka voi muuttua eri henkilöillä periaatteessa koska tahansa. Toisin sanoen rekisteriin kannattaa panna vain sellaisia tietoja, jotka voidaan myös 'jatkuvasti' ylläpitää. Mikäli rekisterin ainoa ylläpitokeino on totaaliset määrääikaistarkistukset, ei kustannusten säästöä juuri synny verrattuna väestölaskentojen perinteiseen lomakkeilla tapahtuvaan tietojenkeruumenetelmään.

Lopuksi on vielä huomautettava eräästä seikasta. Harvoin rekisteriä kannattaa perustaa ja ylläpitää pelkästään tilastollista käyttöä varten. Suomessa on tästä yksi esimerkki: tutkintorekisteri. Yleensä rekisteri sen sijaan kannattaa perustaa ja ylläpitää sellaisen viranomaisen toimesta, jonka toimintaan rekisteri muutenkin hallinnollisesti liittyy.

1) Kuvaako tieto sitä mitä sen pitäisi kuvata

REKISTERIEN VÄLILLINEN JA MANUAALINEN HYVÄKSIKÄYTTÖ

Rekisterien välillisellä hyväksikäytöllä tarkoitetaan sitä, että lomakkeella kysyttävän tiedon perusteella voidaan tunnistaa rekisteristä sama yksikkö, josta sitten haetaan tämän tunnuksen avulla tietokoneella joitakin tietoja. VAL 80:stä voi mainita parikin esimerkkiä tällaisesta menettelystä: oppilaitosrekisteri ja toimipaikkatiedosto. Tilastokeskus ylläpitää kaikista valtakunnan oppilaitoksista (n. 6 000) rekisteriä vuosittain. Väestölaskennan henkilölomakkeella kysytiin kaikilta 15 vuotta täyttäneiltä opiskelevatko nämä jossain oppilaitoksessa laskentahetkellä. Mikäli vastaus oli myönteinen, koodattiin lomakkeelle oppilaitosluettelosta ko. oppilaitoksen yksilöivä tunnus. Tämän perusteella haetaan myöhemmin tietokoneella ko. oppilaitoksesta eräitä tietoja: oppilaitostyyppi (esim. peruskoulu, ammatillinen oppilaitos, korkeakoulu), omistaja sekä sijainti (missä kunnassa oppilaitos sijaitsee).

Vastaava menettely suoritettiin ns. toimipaikkasysteemin avulla. Väestölaskentaa varten luotiin kertaluonteisesti (ei siis jatkuvasti ylläpidettävä rekisteri) ns. toimipaikkaluettelo, joka siirrettiin tietokoneella käsiteltävään muotoon ja näin syntyi toimipaikkatiedosto. Se pitää sisällään periaatteessa kaikki Suomen toimipaikat ja näistä eräitä ominaisuuksia: toimialan ja ns. juridisen muodon (esim: yksityinen osakeyhtiö, valtion virasto, kunta jne.). Toimipaikat tunnistetaan ns. toimipaikkatunnuksen avulla. Henkilölomakkeella kysyttiin kaikilta ansiotyössä olleilta työpaikan nimeä ja osoitetta, jonka perusteella toimipaikkaluettelosta haettiin ko. toimipaikan toimipaikkatunnus, josta sitten saadaan tietokoneella em. ominaisuudet liitettyä samassa toimipaikassa työskentelevien ihmisten tietoihin ja voidaan laskea mm. ammatissa toimivan väestön jakautuminen eri toimialoille. Tällä menettelyllä parannetaan aineiston luotettavuutta: esim. 1 000 henkilön toimipaikan kaikki henkilöt saavat näin täsmälleen saman toimialan. Jos sen sijaan näille 1 000 henkilölle olisi erikseen manuaalisesti määritelty toimiala 1 000 kertaa, on melko varmaa, että tässä olisi syntynyt virheitä jonkin verran.

Lopuksi voidaan vielä mainita rekisterien manuaalinen hyväksikäyttö. Tällä tarkoitetaan rekisterin tietojen kirjoittamista paperille luettelon muotoon ja tästä ko. tiedon manuaalista siirtämistä lomakkeelle. Tällainen menettely tulee kysymykseen lähinnä silloin, kun ko. rekisterin tietoja ei pystytä tietokoneella automaattisesti yhdistämään ko. yksikön tietoihin. Tämä on luonnollisesti seurausta siitä, että rekisterissä ja lomakeaineistossa ei ole käytössä yhteistä tunnusjärjestelmää, jolla tietojen automaattinen siirto olisi mahdollista. VAL 80:ssä voidaan mainita esimerkki tällaisesta menettelystä. Valtion lainoittamista vuokrataloista ja omistusasunnoista pidetään rekistereitä, joissa ei kuitenkaan ole käytössä yleistä tunnusjärjestelmää, jolla tiedot olisi voitu siirtää väestölaskenta-aineistoon. Tämän vuoksi molemmista rekistereistä kirjoitettiin kunnittaiset luettelot, joiden avulla manuaalisesti tunnistettiin tietojen keruuvaiheessa paikallisella tasolla ko. rakennuksia ja asuinhuoneistoja joskevat vastaavat rakennus- ja asuntolomakkeet, joille sitten koodattiin tämä tieto. Verrattuna perinteiseen lomakkeilla tapahtuvaan tietojen keruuseen tällä menettelyllä on se etu, että yksityistä tiedon antajaa ei tarvitse vaivata. Kustannuksiltaan tämä on kuitenkin samaa luokkaa. Rekisterien suoraan hyväksikäyttöön verrattuna tämä menettely on ratkaisevasti hitaampaa ja kalliimpaa.

RAKENNUS- HUONEISTOREKISTERIIN MERKITTÄVÄT TIEDOT

Rekisteriin merkitään rakennuksista:

- tunnustiedot
- osoite
- omistaja ja tämän osoite
- omistajalaji (luokiteltu omistajatieto)
- valtion tai kunnan rahoitus
- valmistumis- ja perusparannusvuosi
- talotyyppi
- käyttötarkoitus
- käytössäolotilanne
- rakennuksen paikan hallintaperuste, /
kaavallinen valmiusaste ja poikkeuslupa
- rakennusmateriaali
- pinta-ala
- kerrosala
- kerrosluku
- tilavuus
- lämmitystapa
- lämmönlähde (polttoaine)
- liittymät kunnallistekniikkaan (vesi-,
viemäri, sähkö- ja maakaasuverkostoon)
- väestösuoja
- varusteet

Vastaavasti asunnoista rekisteriin merkitään:

- tunnustiedot
- huoneistotyyppi (huoneluku ja keittiö)
- hallintaperuste
- omistajalaji
- pinta-ala
- varusteet
- käytössäolotilanne

ja edelleen toimitiloista:

- tunnustiedot
- hallintaperuste
- omistajalaji
- haltijan nimi ja toimiala
- pinta-ala ja sen käyttö eri tarkoituksiin
- käytössäolotilanne.